

راهبردهای پیشگیرانه از نقض حقوق شهروندان در شبکه های مجازی

سید محمد جواد رفیعی بنی الصادق

دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته حقوق عمومی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
Smjibs12@gmail.com

سیده فاطمه رفیعی بنی الصادق

دانشجوی دکتری تخصصی مطالعات زنان- حقوق زن در اسلام، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
www.f.rafiiei224@com

چکیده

در خصوص قانونگذاری در فضای مجازی است که از چند سال قبل قانون گذار در این حوزه وارد فضای تقنینی شده است. قوانین کافی وجود ندارد نخستین قوانینی که در این خصوص وضع شده قانون تجارت الکترونیک قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای و قانون جرایم رایانه ای مصوب سال ۱۳۸۸ است که در راستای حمایت گامهای مؤثری برداشته است. زیرا حمایت قانونی در این خصوص بشدت مورد نیاز بوده و هست اما کافی نیست و به نظر میرسد خلاهای قانونی وجود دارد که قانونگذار باید وارد شود و آنها را در فضای مجازی بر طرف کند تا مشکل حل شود. رعایت حریم خصوصی، امنیت حق، مولف آزادی بیان زیر ساخت فناوری اطلاعات حفظ کرامت و ارزشهای انسانی، قوانین و مقررات، حق آموزش، رعایت حقوق کودکان و زنان می باشند. در فضای مجازی نیز کاربران دارای حقوقی هستند. پس این حق شهروندی باید حفظ شده و با آنچه باعث نقض حقوق شهروندی میشود مقابله شود. همه شهروندان و حاکمیت این وظیفه را دارند اما نهادهای فرهنگ ساز به طور خاص وظیفه دارند ضمن فرهنگ سازی برای از بین بردن ناهنجاریهای موجود در فضای سایبر آگاهی کاربران را بالا برده و اخلاق را در این فضا نهادینه کنند. بحث حقوق شهروندی در فضای مجازی از زیر مجموعه های حقوق شهروندی است که در صورت تصویب میتواند به طور قطع مؤثر و مفید واقع شود حفظ حقوق شهروندی در فضای مجازی مقررات خاص و ویژه ای را میطلبد که ارائه منشور حقوق شهروندی میتواند به این امر کمک کرده و باعث تقویت حقوق اشخاص در سطح کلی شود.

کلید واژه ها: راهبردهای پیشگیرانه، حقوق شهروندان، فضای مجازی، شبکه های مجازی.

مقدمه

استفاده از فضای مجازی پیچیده است حمله به حریم خصوصی ، افزایش نظارت بر اطلاعات، معاملات تجاری و مدنی دیجیتالی به طور پیش فرض و فرسایش حوزه دموکراتیک تنها برخی از مسائل پیچیده در جوامع مدرن است (پانگرازیو و سفتون گرین، ۲۰۲۱: ۱۵). امروزه گستره و حیطه نفوذ روزافزون و فراگیر تکنولوژیهای نوین ارتباطاتی در اضلاع و ابعاد مختلف تمام حوزه های گوناگون زندگی اجتماعی جوامع بشری را با تحولات و تغییرات مداوم و جدی مواجه ساخته و از این منظر، حیات اجتماعی و آرامش روحی انسان با چالشها و تغییرات روبرو شده است (داداشی چکان و همکاران ۱۳۹۵) در دهه های اخیر شاهد رشد شگرف تاثیرگذاری اینترنت و فضای مجازی در همه جنبه های زندگی انسان بوده ایم علاوه بر تاثیر گذاری فضای مجازی و اینترنت در امور فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و حتی خانوادگی اینترنت اثرات بسیار گسترده ای در امور اقتصادی کل کشور و همچنین فضای کسب و کار اصناف، شرکتهای خصوصی و همچنین افراد دارد (کارگری ۱۳۹۹) فضای مجازی بستری است که در آن ضمن اینکه ذخیره نگهداری و نقل و انتقال این اطلاعات و داده ها، بسیار ارزانتر و سادهتر انجام میشود، بلکه دامنه و وسعت فراگیری و بهره مندی کاربران از سلاقی و عقاید متکثر و اقوام و ملل مختلف در گستره جهانی نیز بسیار فراگیرتر و وسیعتر میباشد (داداشی چکان و همکاران، ۱۳۹۵: ۳).

امروزه شهروندان با در اختیار داشتن فناوری اطلاعات امکان برقراری سریع ارتباطات را در هر زمینه ای پیدا کرده اند و این مرهون پدیده ای به نام محیط مجازی است به طوریکه بر کلیه جنبه های زندگی آحاد بشری تاثیر بسزایی گذاشته است ظهور اینترنت فرصت بی سابقه ای را برای جامعه جهانی در رابطه با نقش شهروندان در مشارکت اجتماعی به ارمغان آورده است. امروزه هر فردی با ورود به عرصه محیط مجازی میتواند به سرعت مرزهای ملی را در نوردیده و به هر جایی پای نهد همان طور که در یک جامعه شهروندان دارای حق و حقوقی هستند که باید مورد احترام واقع شوند در فضای مجازی نیز کاربران دارای حقوقی هستند (یوسف زاده عینی، ۱۳۹۹: ۳). پس این حق شهروندی باید حفظ شده و با آنچه باعث نقض حقوق شهروندی میشود مقابله شود. حفظ حقوق شهروندی در فضای مجازی مقررات خاص و ویژه ای را می طلبد که ارائه منشور حقوق شهروندی میتواند به این امر کمک کرده و باعث تقویت حقوق اشخاص در سطح کلی شود. توجه به تغییرات بسیار گسترده و نوین در عرصه تکنولوژی و ارتباطات رایانه ای ، تدوین و تصویب قوانین و مقررات به روز در این عرصه جهت پیشگیری از نقض حریم خصوصی ضرورت جدی دارد. امروزه، شهرها مهمترین اجتماعات انسانی اند که در آن تعاملات و ارتباطات مختلف انسانها، طبیعت، صنایع، کالا، و خدمات به شکل پیچیده ای به هم پیوند خورده و زندگی اجتماعی نیازمند مناسبات حقوقی نظام مند در میان افراد و گروههای مختلف جامعه شده است. از این رو، در اجتماعات شهری شاخه ای علمی به نام «حقوق شهروندی» شکل گرفته است که به بررسی روابط میان مردم شهر، وظایف، و مسئولیت های شهروندان در قبال یکدیگر محیط شهری و دولت یا قوای حاکم و همچنین حقوق و امتیازاتی که وظیفه آن بر عهده مدیران شهری و قوای حاکم است می پردازد. وضعیت حقوق شهروندی در شهر قزوین بررسی شود (نظری و همکاران ۱۴۰۰) در جوامع مدرن، شهروند شخصی است که حقوق فردی و اجتماعی خود را می شناسد و از آنها دفاع میکند به طور کلی شهروند بودن فقط به این معنی نیست که فردی در یک شهر به مدت معینی سکونت دارد زندگی میکند بلکه شهروندی علاوه بر این مفهوم به معنای مجموعه ای از آگاهی های حقوقی، فردی واجتماعی گفته میشود که این حقوق شامل حقوق اساسی ، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و ..... می شود و اما یک شهروند مسولیت هایی نیز دارد از جمله مسولیتهای مهم یک شهروند مشارکت در یک جامعه دموکراتیک است به طور کلی حقوق شهروندی رامی توان به مجموعه ای از قواعد حاکم بر روابط اشخاص در جامعه شهری تعریف نمود (لندیان و همکاران ۱۳۹۹)

پیشینه پژوهش

حیدری ارجلو و همکاران (۱۴۰۱) ابعاد حقوق اجتماعی شهروندی را شامل حق دسترسی آزاد به اطلاعات، شهر، حق برقراری ارتباط آسان با مسولان شهر حق برخورداری از محیط زیست سالم شفاف سازی در عملکرد مدیریت شهر قابلیت تویبج مدیران متخلف، شفاف سازی در عملکرد مدیریت شهر حمایت از شهروندان معترض مشارکت شهروندان در طرحهای، شهر، مشارکت شهروندان در تصمیم گیری و برنامه ریزی شهر بیان کردند

نظری و همکاران (۱۴۰۰) در چهار بعد از ابعاد حقوق شهروندی را شامل حقوق اجتماعی - فرهنگی، حقوق کالبدی و زیست محیطی حقوق اقتصادی و حق دسترسی به امکانات و خدمات بیان کرد قانعی و همکاران (۱۳۹۸) مولفه های حقوق شهروندی را از دیدگاه دانشجویان دانشکده سما تهران بررسی کرد و نشان داد در بعد رفتار شهروندی "، آشنایی مردم با مبانی قانون اساسی، ایران آموزش شهروندان در زمینه احترام به طبیعت و محیط زندگی به در زمینه حقوق شهروندی، تهیه جواز به خانواده ها در زمینه ICT کارگیری از فن آوری اطلاعات فعالیت در توسعه حقوق شهروندی و در بعد "حقوق اجتماعی" احترام به ادیان و مذاهب مختلف آزادی در انتخاب همسر انتخاب شغل و مسکن، آزادی امنیت اجتماعی خدمات درمانی و بهداشتی و درآمد کافی از مهمترین مولفه های توسعه حقوق شهروندی از نظر دانشجویان دانشکده سما بیان شدند حسن پور و عشق پور (۱۳۹۷) آموزش رایگان، حق دادخواهی، حق انتخاب وکیل، حق آزادی حق بی گناهی حق احترام آبرو حیثیت شهروندان حق تابعیت ایرانی حق مالکیت و حق شکایت از دولت را به عنوان حقوق شهروندی در فضای مجازی با تأکید بر حریم خصوصی بیان داشتند. حسینی و برزویی (۱۳۹۶) مبانی حمایت از حریم خصوصی در فقه اسلامی در فضای مجازی را شامل مؤلفه های ممنوعیت تجسس، تحسس و تفتیش، «ممنوعیت اشاعه فحشاء»، و «ممنوعیت استراق سمع و بصر به دست آوردند بیگی (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان راهبردهای پیشگیری از نقض حقوق شهروندان در فضای مجازی انجام داد اساس روش توصیفی و تحلیلی و بر پایه اسناد و منابع کتابخانه ای نگاشته شد. نتایج نشان داد راهبردهای پیشگیرانه میتوانند با ارائه شیوه های کاربردی و مناسب چون برنامه های ضداختلال تدابیر صدور مجوز، تدابیر کاربری صحیح از فضای سایبر و اینترنت و تدابیر رسانه ای سد بزرگی در مقابل اهداف بزهکاران سایبری محسوب شوند و بدین نحو از نقض حقوق شهروندان در فضای مجازی پیشگیری نمایند میرشمسی و مهدی برزی (۱۳۹۵) بیان داشتند که حمایت از کپی رایب به خصوص در فضای رو به رشد مجازی نه تنها موجب حفظ حقوق مولف خواهد شد بلکه تاثیر چشمگیری در جذب سرمایه گذاری خارجی، نوآوری و به اشتراک گذاری آثار به عنوان عواملی موثر در رشد و توسعه کشور خواهد داشت. با ورود آثار فضای فیزیکی به فضای مجازی حقوق مادی و معنوی تعریف شده برای مولف در فضای فیزیکی به فضای مجازی تعمیم یافته است، با وجود این، ماهیت خاص فضای مجازی و ظهور آثار جدید در این فضا باعث گردیده که گستره حقوق مولف دستخوش تغییراتی شود. صادقی و خلج (۱۳۸۶) حمایت از مالکیت ادبی و هنری و حقوق در فضای مجازی را بیان داشتند نروزی و همکاران (۲۰۲۰) نشان دادند که قوانین و سیاست ها، در دسترس بودن امکانات و تجهیزات بیمارستانها دسترسی به، اطلاعات، پایانه ها ایستگاههای حمل و نقل، اسکان، مکان های تاریخی و توریستی و ساختمانها مورد توجه مدیران شهری بارسلونا قرار گرفته اند سوسونوسکی^۱ (۲۰۱۹) نشان داد احقاق حقوق شهروندان رعایت، عدالت تبعیض نژادی و رعایت حقوق زنان و کودکان از الزامات تحقق حقوق شهروندی است هایدرا (۲۰۱۸) سیاست ها و شیوه های تبعیض آمیز در ارائه خدمات عمومی در سطح محلی، در رابطه با دسترسی به آموزش عمومی و اشتغال را به عنوان ابعاد حقوق شهروندی بیان داشت پانگرازیو و سفتون گرین (۲۰۲۱) نشان دادند در فضای مجازی حقوق شهروندی مانند حمله به حریم خصوصی، افزایش نظارت بر اطلاعات، معاملات تجاری و مدنی دیجیتال مورد تهدید قرار گرفته است. در پژوهشهای گذشته به بررسی حقوق شهروندی پرداخته شده است ولی پژوهشهای کمی به بررسی حقوق شهروندان در فضای مجازی بصورت مطالعه میدانی پرداخته است این پژوهش در راستای پر کردن این

^۱ Sosnowski

خلا با استفاده از مطالعه میدانی و مصاحبه به شناسایی مولفه های حقوق شهروندی پرداخته و سپس این عوامل را اولویت بندی کرده است.

یکی از وظایف اصلی دستگاه های تقنینی و قضایی، حفظ حقوق شهروندی است. حقوق شهروندی مجموعه قوانینی هستند که زمینه های مدنی شدن را در جامعه قوام داده و به موقعیت شهروندی افراد اعتبار می بخشد. حفظ حقوق شهروندی تا حدی مهم بوده که در قانون اساسی نیز به آن اشاره شده است. دکتر «حسن روحانی»- رئیس جمهوری کشور- نیز در شعارهای انتخاباتی اش تدوین منشور حقوق شهروندی را از مهمترین برنامه های دولت خود معرفی کرده بود. اما امروزه همزمان با گسترش سریع و کاربردی شدن فضای مجازی در زندگی مردم و اهمیت استفاده از آن، مسائل مربوط به حفظ حقوق شهروندی و حقوق فردی در فضای مجازی نیز اهمیت ویژه ای پیدا کرده است. چرا که در حال حاضر به طور تقریبی حدود نیمی از مردم کشور ما به نوعی از خدمات فضای مجازی و فناوری مربوطه بهره مند هستند و البته هر روز نیز به جمع استفاده کنندگان از شبکه های مجازی افزوده می شود. اما از آنجا که فضای مجازی، فضایی پر پیچ و خم است و پیوسته خطرات مختلفی کاربران را تهدید می کند، قانونگذاران وجود قانونی برای حفظ حریم کاربران را ضروری دانسته و برحسب اهمیت موضوع، قانون مبارزه با جرایم سایبری را تدوین کردند که طبق آن با متخلفان و مجرمان فضای مجازی برخورد قانونی شود. اما به رغم تمهیداتی که در این خصوص اندیشیده شده است نکته حائز اهمیت، نا آگاهی کاربران از حق و حقوق شان است. تا زمانی هم که آنها اطلاعات کافی در این زمینه نداشته باشند همچنان مورد سوءاستفاده افراد سودجو و فرصت طلب قرار می گیرند. یکی از کاربردهای روزمره و پر مراجعه به فضای مجازی خرید کالا از این طریق است. بدین صورت که در کشورهای پیشرفته فرد می تواند کالای مورد نیاز خود را از طریق فضای مجازی خریداری و کالای خریداری شده را مقابل خانه یا محل کارش دریافت کند. اگر هم کالا تقلبی یا مورد علاقه اش نبود حق پس دادن آن را هم دارد. اما متأسفانه در کشور ما برخی افراد سودجو با این ترفند کالاهای تقلبی را می فروشند. این در حالی است که خریدار به دلیل نا آگاهی از حقوق اش به طور معمول از شکایت صرف نظر می کند. یکی دیگر از این موارد نیز حق رأی دادن از طریق فضای مجازی است که این امکان هم در کشور ما هنوز مهیا نشده است. از این رو لازم و ضروری است که مسئولان مربوطه با تصویب قوانین جامع و دقیق مردم را از حقوق واقعی شان در فضای مجازی آگاه سازند و در صورت بروز هر نوع تخلف و جرم نیز شرایط قانونی برای رسیدگی به پرونده ها و احقاق حقوق مردم را فراهم کنند.

حقوق شهروندی را مکتب حقوقی هر نظام مشخص می کند به «ایران» می گوید: «اگر بخواهیم محورهای اساسی حقوق شهروندی را تدوین کنیم باید بینیم نظام حقوقی آن کشور چه محورها و مبانی را در این خصوص تقریر می کند. یکی از این محورها اصل آزادی شهروندان و حق دسترسی آنها به اطلاعات است که مردم باید نسبت به قوانین و مقررات رسانه های مجازی و حق و حقوقی که هنگام معاملات در فضای مجازی انجام می دهند آگاهی کامل داشته باشند. با رعایت این موضوع به نظر می رسد نداشتن آگاهی مردم در این خصوص باعث می شود آنها خسارت های زیادی را متحمل شوند.

به عنوان مثال در حقوق فرانسه، قانونی به نام «شرط فسخ» وجود دارد که طبق آن مصرف کنندگان از حقوقی که دارند آگاه می شوند. اما در کشور ما به عنوان مثال در فضای مجازی فعلی مشاهده می شود که برخی افراد بی آنکه اطلاعات دقیقی از وضعیت یک کالا یا فروشندگان آن داشته باشند اقدام به خرید می کنند که در نتیجه به دلیل نا آگاهی هنگام معامله متضرر می شوند. حال سؤال اینجاست در چنین وضعیتی نظام حقوقی چه حمایتی از زیان دیده خواهد داشت؟ به نظر می رسد برای حفظ اطلاعات و حریم های خصوصی کاربران، باید قوانین و مقرراتی در یک چارچوب اساسی تدوین شود تا از این طریق فضای مجازی قانونمند شود. پس با توجه به اینکه حقوق رسانه فضای مجازی قانونی، نوپا است دولت و مجلس شورای اسلامی موظفند تا در این خصوص تدابیری بیندیشند. این در حالی است که مجلس شورای اسلامی با توجه به پتانسیل مرکز پژوهش ها باید در این خصوص فعالیت خود را بیشتر کند.

به عنوان مثال در حال حاضر با بررسی‌های لازم توانسته ایم مشکلات زیادی را که به واسطه سنتی بودن فضای حاکم بر سازمان ثبت اسناد کل کشور گریبان مردم را گرفته بود با حاکم کردن فضای مجازی و ثبت آنی حل کنیم. البته این امر در راستای اجرای قانون برنامه پنجم بود و این قانون قوه قضائیه را مکلف کرده بود به سمت ثبت آنی و استفاده از فضای مجازی پیش برود. این در حالی است که تنها رمز موفقیت این کار تعیین قاعده بود.

از این رو به نظر می‌رسد که در همه حوزه‌ها با تعیین مقدمات لازم برای فضای مجازی می‌توانیم در اعتلای خدمت‌رسانی به مردم و حقوق شهروندی قدم‌های اساسی بر داریم.» سخنگوی کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس شورای اسلامی با بیان این که اخلاق مداری مهمترین رکن در فضای مجازی است یادآور شد: «قبل از هر اقدامی در کشور باید جهت‌گیری‌های ذهنی و ثانویه‌ای را که هنگام رویارویی با موضوع‌های حقوقی و واقعی و عینی صورت می‌گیرد، تغییر دهیم. زیرا وقتی صحبت از فضای مجازی می‌شود ناخودآگاه تصورات منفی به ذهن متبادر می‌شود و نگاه مثبتی هم به موضوع ندارند. بنابراین طبق اصول اساسی اسلامی و اصول حقوقی که اصل بر برائت و حسن‌نیت است، نخست باید این موضوع را نهادینه کنیم که فضای مجازی می‌تواند پاک و استفاده از آن در راستای خدمت به تعالی انسان باشد. دوم اینکه استفاده از فضای مجازی مثبت و خوب است و در راستای توسعه علم و فناوری و سرعت دستیابی به اطلاعات است. البته در کنار آن ممکن است مضراتی هم داشته باشد.

به عنوان مثال فرض کنید می‌توانید با استفاده از یک چاقوی میوه خوری، میوه میل کنید. اما ممکن است با همان چاقو در صورت رعایت نکردن نکات ایمنی به خود یا دیگران ضربه بزنید. درست استفاده نکردن از فضای مجازی نیز می‌تواند باعث بروز مشکلاتی برای کاربران شود. از این رو در وهله نخست باید به فضای مجازی اعتماد و آن را تحت کنترل قرار داده و هدفمندش کنیم. دیگر آنکه باید مراقب خطرات بعدی و احتمالی اش باشیم. اما اگر از همان ابتدا دیدگاهمان این باشد که فضای مجازی خطرناک است هیچگاه نمی‌توانیم به آن نکته لازم و استفاده مفید از فضای مجازی برسیم. اما ناگفته نماند، متخلفانی که با سوءاستفاده از فضای رسانه مبادرت به نقض حریم خصوصی افراد می‌کنند و برای آنها مشکلاتی بوجود می‌آورند باید هدایت و راهنمایی شوند و در صورت لزوم با آنها برخورد قانونی مناسب صورت گیرد.

برای حل چالشهای حقوق شهروندی در فضای مجازی ابتدا به بررسی این حقوق الکترونیکی می‌پردازیم

حفظ اطلاعات و داده‌ها

فرد به فراخور شغل یا موقعیت خود برخی اطلاعات را در فضای مجازی قرار میدهد یا از طریق ابزارهای ارتباطی رایگان و غیر رایگان آن را برای دیگران ارسال میکند. در اینجا یکی از مهمترین اصول حقوق شهروندی در فضای مجازی یعنی حفظ امنیت داده‌ها و اطلاعات اشخاص بروز پیدا می‌کند دسترسی نداشتن به اطلاعات شخصی و عدم سوء استفاده از آنها از جمله حقوق شهروندان در فضاهای مجازی است اما به دلیل عدم کنترل بر این فضا و وجود راه‌هایی بسیار برای دسترسی به اطلاعات اعم از عدم رعایت نکات ایمنی تا وجود هکرها اطلاعات مبادله شده در معرض خطر سرقت قرار دارند پس برای افزایش ضریب ایمنی اطلاعات و رعایت حقوق شهروند دنیای مجازی باید به تحدید و قانون گذاری در این حوزه پرداخت. از سوی دیگر باید افراد با حقوق و تکالیف خود در این فضا آشنا شوند و حدود جرم و کار قانونی را بشناسند(ربیع، ۱۳۸۷: ۲۳).

بزهکاران در اینترنت با ورود غیر مجاز به حریم شخصی افراد حقوق آنان را زیر پا گذاشته. مرتکب جرم میشوند اما نبود نهادهای کافی و لازم جهت پیگیری جرم و مجرم از نواقض عمده در این فضا است. اخاذی از افراد با تهدید انتشار اطلاعات شخصی به یک مسئله جدی در این حوزه مبدل شده و ترس از برملا شدن اطلاعات یا داده‌های شخصی فرد که از این طریق جابجا شده همواره در افراد وجود دارد و در بسیاری از مواقع آنها در مواجهه با این افراد سودجو رفتار درست را نمی‌دانند(عدلی پور، ۱۳۹۱: ۴۵).

امنیت مبادلات مالی

بحث کلاهبرداری اینترنتی و دسترسی به اطلاعات بانکی افراد یکی دیگر از مسائل اصلی در فضای مجازی است با توجه به

اهمیت کاهش سفرهای غیر ضروری، روزانه، انجام امور مالی و بانکی از طریق اینترنت رشد کرد و هم چنین با توسعه خرید آنلاین پرداخت وجوه نیز از طریق اینترنت فراهم شد اما در کنار، آن رشد جرایم در حوزه مالی نیز در فضای مجازی رشد یافت. هکرها و سارقان اینترنتی با دسترسی به اطلاعات حساب، افراد امکان جابجایی وجوه را یافتند. امنیت مبادلات آنلاین از حقوق اساسی فرد در شهر الکترونیک است که به دلیل نبود امنیت کافی، آموزش صحیح و م ع ف نمرد حمله اف راد متخلف قرار می گیرد (معینی علمداری ۱۳۸۴: ۵۶). نقل و انتقال وجوه از ابزارهای زمینه ای برای توسعه کسب و کار الکترونیک و تجارت مجازی است که به دلیل امنیت پایین افراد را با دشواری های متعدد مواجه می کند (ساروخانی ۱۳۹۱: ۲۴).

حق مولف و انتشار محتوا

محتوای تولید شده در فضای مجازی بعد از انتشار در قالبهای مختلف صوتی، تصویری یا متنی به راحتی در فضای مجازی منتشر شده و حق مولف نادیده گرفته میشود. دزدی علمی و ادبی در اینترنت به مراتب ساده تر و در دسترس تر از فضای واقعی است شاید در مواردی به کل حقوق مولف در انتشار از نظر مادی و معنوی نادیده گرفته شود ولی به خاطر اینکه مرجع پیگیری کننده یا شناسایی کننده این متخلفان وجود ندارد حق مولف یا ناشر به راحتی تضییع میشود و قابل پیگیری و شناسایی نیست (جلالی فراهانی، ۱۳۸۶: ۸۷).

توهین، افترا و استهزا

یکی از مسائل موجود در فضای مجازی به آسیبهای رفتاری و روانی مربوط است. برخی افراد، یک ویژگی قومی، جسمی، رفتاری، اعتقادی، فرهنگی را دستخوش استهزا و تمسخر قرار داده و گاه موجب ایجاد حرکتها و موجهای مجازی در اینترنت میشوند. برخی بدعت های فرهنگی و توهین به افراد مشهور و مطرح نیز با همین شیوه پیش میرود. احترام به حقوق انسانی و احترام مدنی از حقوق فرد در دنیای واقعی است اما در فضای مجازی کمتر مورد عنایت و توجه کاربران است و به مقتضای فضای ایجاد شده به ترویج رفتار نادرست و خاطیانه دامن می زنند (فالکس، ۱۳۸۱: ۱۲۵).

بررسی منشور حقوق شهروندی در راستای حقوق مجازی

دکتر حسن روحانی؛ رئیس جمهور منتخب ایران در روز بیست نهم آذر، منشور حقوق شهروندی را امضا و ابلاغ کرد در این منشور اختصاص یک بند مجزا به دنیای مجازی نشان دهنده این موضوع است که منشور حقوق شهروندی نگاهی به روز به مسائل جامعه دارد. بند ح" که حق دسترسی به فضای مجازی نام گذاری شده دارای ۳ ماده است که مواد ۳۳ تا ۳۵ را شامل می شود.

ماده ۳۳ حق شهروندان است که آزادانه و بدون تبعیض از امکان دسترسی و ب ، و برقراری ارتباط و کسب اطلاعات و دانش در فضای مجازی بهره مند شوند این حق از جمله شامل احترام به تنوع فرهنگی، زبانی سنتها و باورهای مذهبی و مراعات موازین اخلاقی در فضای مجازی است. ایجاد هرگونه محدودیت مانند، فیلترینگ، پرازیت کاهش سرعت یا قطعی شبکه بدون است. مستند قانونی صریح ممنوع اولین ماده بند "ح" به این موضوع اشاره دارد که حق استفاده از پیشرفت های اجتماعی و دنیای فناوری تا جایی که شامل موارد مجرمانه نشود برای تمامی اقشار جامعه آزاد است و گرفتن این حق تنها توسط متن صریح قانون یا تصمیمات مراجع قانونی خاصی ممکن است که این توانایی را از طرف قانون داشته باشند (مهدی زاده ۱۳۸۸: ۹۸).

اتفاقی که در سالهای اخیر افتاده است عدم هماهنگی در تصمیماتی است که گاهها به صورت احساسی گرفته شده تصمیماتی چند وجهی که هماهنگی خاصی با هم ندارند. برای مثال فیلترینگ یک شبکه اجتماعی خاص و ادامه فعالیت شبکه اجتماعی مشابه نشان دهنده آن است که حداقل تا کنون راهکاری بلند مدت برای اصلاح فرهنگی موارد استفاده از فناوری صورت نگرفته است (عمید زنجانی ۱۳۶۶: ۶۵).

منشور حقوق شهروندی در ماده ۳۳ خواستار استفاده از متن صریح قانون برای چنین تصمیماتی است که میتواند تغییرات

فرهنگی عظیمی را به همراه داشته باشد. ماده ۳۴ حق شهروندان است که از مزایای دولت الکترونیک و تجارت الکترونیک فرصت های آموزشی و توانمندسازی کاربران به صورت غیر تبعیض آمیز برخوردار شوند. ماده ۳۴ نیز به مزایای دولت الکترونیک اشاره دارد مزایایی که شاید تاکنون نشانه های زیادی را از آن مشاهده نکرده ایم درست است که در سالهای اخیر بسیار موارد و فعالیت های دولتی به صورت الکترونیکی انجام میشود اما تا زمانی که تمامی مراحل یک فعالیت بدون حضور فرد در مراجع قانونی صورت نگیرد دولت الکترونیک تاثیر خاصی را بر جامعه نخواهد گذاشت.

سیستم های مالیاتی ما در سالهای اخیر به سمت یک سیستم یکپارچه الکترونیکی پیش رفته اند و از طرف دیگر نیز سیستم مالی و بانکداری کشور نیز حداقل در سطح بانک ها به سمت استفاده بیشتر از فناوری به جای انرژی انسانی پیش می رود. ماده ۳۵- حق شهروندان است که از امنیت سایبری و فناوریهای ارتباطی و اطلاع رسانی، حفاظت از داده های شخصی و حریم خصوصی برخوردار باشند.

شاید لازم باشد ماده ۳۵ و ۳۴ را در کنار هم بررسی کنیم امنیت سایبری در سالهای اخیر در ایران پیشرفتی باورنکردنی داشته است اما صحبتی از حفاظت دادههای شخصی و عمومی نشده است اینکه میزان حفظ این داده ها در چه سطحی باشد مشخص نیست و تنها تصمیماتی سازمانی را شامل می شود.

در راستای ماده ۳۴ و ۳۵ مرجع قضایی کشور نیز باید حداقل در سطح مشکلات و شکایات آغاز شده در فعالیتهای الکترونیک نگاهی الکترونیکی داشته باشد و از حضور فیزیکی افراد خودداری شود فعالیتهای پلیس فتا و قوه قضاییه در سالهای اخیر پیشرفتی بسیار خوب را از خود نشان میدهد اما تا کاملاً الکترونیکی و آنلاین شدن پرونده شکایات و بررسی آنها فاصله زیادی دارد (عباسی قادی ۱۳۹۰:۵۶).

موارد مستقیم شامل شده در منشور که مرتبط با دنیای فناوری باشد در این بند خلاصه شده است اما میتوان با نگاهی جامع تر در دیگر بندهای منشور نیز مواردی را یافت که ارتباطی تنگاتنگ با فناوری و نحوه استفاده آن در جامعه داشته باشد (اخگری ۱۳۸۸:۱۲).

ماده ۳۶ حق هر شهروند است که حریم خصوصی او محترم شناخته شود. محل سکونت اماکن و اشیاء خصوصی و وسایل نقلیه شخصی از تفتیش و بازرسی مصون است، مگر به حکم قانون.

ماده ۳۷- تفتیش گردآوری پردازش به کارگیری و افشای نامه ها اعم از الکترونیکی و غیر الکترونیکی اطلاعات و دادههای شخصی و نیز سایر مراسلات پستی و ارتباطات از راه دور نظیر ارتباطات تلفنی، نمابر بیسیم و ارتباطات اینترنتی خصوصی و مانند اینها ممنوع است مگر به موجب قانون.

ماده ۳۸ گردآوری و انتشار اطلاعات خصوصی شهروندان جز با رضایت آگاهانه یا به حکم قانون ممنوع است.

سه ماده فوق به موضوع نحوه جمع آوری اطلاعات و حق شهروندان برای حفظ اطلاعات شخصی دارد. این موضوع نه تنها شامل ادارات دولتی بلکه تمامی فعالان حوزه فناوری می شود. بسیاری از سایت ها و برنامههای فارسی زبان بدون اجازه کاربران به جمع آوری اطلاعات مشغول هستند و این موضوع تنها میتواند با برخورد صریح، قانون شکایات عملی و مجازات شدید خاطیان پایان یابد.

ماده ۴۲ حق شهروندان است که حرمت و حریم خصوصی آنها در رسانه ها و تریبونها رعایت شود. در صورت نقض حرمت افراد و ایجاد ضرر مادی یا، معنوی مرتکبین طبق مقررات قانونی مسئول و موظف به جبران خسارت میباشند.

جبران خسارت بحثی است که سالهاست در دنیا در حوزه فناوری و اطلاعات مطرح است و بسیاری از شرکتهای بزرگ و اشخاص در حال حاضر به اعاده حیثیت خود مشغول هستند. حقی که با توجه به توهینها و تخریب شخصیهایی که روزانه به صورت آنلاین در سطح جامعه ما صورت میگیرد بر گردن بسیاری از ما قرار دارد با توجه به قانون جمهوری اسلامی ایران و تاکید متن، منشور حتی اشتراک گذاری دوباره مسائلی که میتواند آبرو و شخصیت افراد را تحت تأثیر قرار دهد در زمره موارد

مجرمانه قرار میگیرد و طرح اعتراض، شکایت و جبران خسارت برای همه، افراد شرکتهای و ادارات آزاد است (عاملی ۱۳۸۲: ۴۱).
 ماده ۱۳- هر شهروندی حق دارد از امنیت، جانی، مالی حیثیتی حقوقی قضایی، شغلی، اجتماعی و نظایر آن برخوردار باشد
 هیچ مقامی نباید به نام تأمین، امنیت، حقوق و آزادی های مشروع شهروندان و حیثیت و کرامت آنان را مورد تعرض و تهدید
 قرار دهد. اقدامات غیرقانونی به نام تأمین امنیت عمومی به ویژه تعرض به حریم خصوصی مردم ممنوع است (سروش
 ۱۳۸۱۲: ۸).

آخرین ماده ای که باید به بررسی آن بپردازیم ماده ۱۳ از منشور شهروندی امضا شده است که بدون شک یکی از مهمترین
 مادههای این منشور به حساب می آید و تمامی موارد ذکر شده در این مقاله را شامل میشود این ماده به قانونمند کردن پروسه
 اقدامات شهروندی اشاره دارد که می توان به راحتی آن را به حوزه آنلاین و فناوری مرتبط دانست (حاجیان، ۱۳۸۷: ۲).
 این منشور نگاهی اعتراض آمیز به شرایط موجود بر استفاده فناوری در کشور ندارد و تنها خواستار قانون مند کردن پروسه
 هایی است که در حال حاضر گاهاً به صورت سلیقه ای انجام می گیرد.

داشتن طرحی جامع و کامل برای پیشبرد استفاده از فناوری موضوعی بسیار مهم به نظر می رسد طرحی که تمامی اما و اگرها
 را متوقف کند و راهکاری کاربردی را برای مشخص شدن سطح آزادی و محدودیتها در راستای قوانین جمهوری اسلامی ایران
 ارائه دهد. طرحی به روز که توانایی هماهنگ شدن با سرعت پیشرفت فناوری در جامعه را داشته باشد و از طرف دیگر مغایرتی
 با فرهنگ اسلامی و ملی ما نداشته باشد به شاید منشور حقوق شهروندی بتواند آغازی باشد برای پایان دادن به مشکلات
 معمول حوزه فناوری و فرهنگ استفاده از آن.

ویژگی های حقوق شهروندان در فضای سایبری

نخستین موضوعی که در بحث حقوق شهروندی در فضای مجازی باید به آن توجه شود، محافظت و صیانت از حقوق شهروندان
 است. همان طور که در یک جامعه شهروندان دارای حق و حقوقی هستند که باید مورد احترام واقع شوند، در فضای مجازی نیز
 کاربران دارای حقوقی هستند. پس این حق شهروندی باید حفظ شده و با آنچه باعث نقض حقوق شهروندی می شود مقابله
 شود. در واقع تأکید نخست من این است که بین فضای سایبر و جامعه واقعی از این حیث که شهروندان دارای حقوقی هستند
 و باید این حقوق حفظ شود فرقی وجود ندارد.

اما نکته دوم این است که در فضای مجازی ویژگی هایی هست که آن را از جامعه واقعی متفاوت می کند و به همان نسبت هم
 حقوق کاربران در فضای سایبری دارای اهمیت بیشتری می شود. به عبارتی دیگر در جامعه روی برخی از حقوق شهروندی
 تأکید بیشتری می شود که قانونگذار باید حمایت های فوق العاده ای نسبت به آن داشته باشد.

این در حالی است که در فضای سایبری هم حقوق کاربران اقتضای این را دارد که قانونگذار حمایت مؤثرتری از آن انجام دهد.
 به عنوان مثال حق خلوت و حریم خصوصی اشخاص باید در فضای عمومی از احترام ویژه ای برخوردار باشد و قانون از آن
 حمایت کند، آنچنان که اصول قانون اساسی از آن حمایت کرده است. همانند حق مسکن اشخاص و دیگر مواردی که قوانین
 عادی از آن حمایت کرده است. این در حالی است که در فضای مجازی حریم شخصی و خلوت اشخاص برجسته می شود و نیاز
 به حمایت مضاعفی دارد. ضمن اینکه به دلیل خصلت فضای سایبر می تواند حریم خصوصی یا حق خلوت اشخاص راحت تر نقد و
 این هنجار شکسته شود. از این رو به حمایت ویژه ای از سوی قانونگذار نیاز دارد. اما موضوع سوم در خصوص قانونگذاری در
 فضای مجازی است که از چند سال قبل قانونگذار در این حوزه وارد فضای تقنینی شده است. نخستین قوانینی که در این
 خصوص وضع شده، قانون تجارت الکترونیک، قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای و قانون جرایم
 رایانه ای مصوب سال ۱۳۸۸ است که در راستای حمایت گام های مؤثری برداشته است زیرا حمایت قانونی در این خصوص
 بشدت مورد نیاز بوده و هست، اما کافی نیست و به نظر می رسد خلأهای قانونی وجود دارد که قانونگذار باید وارد شود و آنها را

در فضای مجازی بر طرف کند تا مشکل حل شود.

اما بند آخری که در این زمینه باید مورد توجه قرار گیرد و اهمیت ویژه‌ای نیز دارد بحث اخلاق است. همان‌طور که برای حفظ هنجارها، اخلاق یکی از مهم‌ترین ارکان پیشگیری از وقوع تخلفات و جرایم و فرهنگ‌سازی در هر جامعه واقعی است، در فضای سایبر نیز رویکرد اخلاق‌گرایانه نیاز به اهتمام ویژه‌ای دارد زیرا در جامعه به دلیل کارکرد نهادهای فرهنگی، اخلاق، به طور سنتی ترویج و فرهنگ‌سازی می‌شود. اما در حوزه سایبر این اتفاق خیلی ناقص صورت می‌گیرد. کما اینکه همه شهروندان و حاکمیت این وظیفه را دارند، اما نهادهای فرهنگ‌ساز به‌طور خاص وظیفه دارند ضمن فرهنگ‌سازی برای از بین بردن ناهنجاری‌های موجود در فضای سایبری آگاهی کاربران را بالا برده و اخلاق را در این فضا نهادینه کنند. همچنین باید تأکید کنم که هرچه آگاهی مردم کمتر باشد احتمال قربانی شدن آنها در این فضا بیشتر است.

اهمیت آموزش عمومی درباره حقوق مردم

با وجود اینکه پیش‌نویس این منشور تهیه شده اما متأسفانه به نظر می‌رسد عرضه آن به تأخیر افتاده است، بنابراین تا زمانی که این منشور به یک حالت کلی و جامع ارائه نشود نمی‌توان در خصوص حقوق شهروندی در فضای مجازی نظر کاملی را ارائه داد زیرا بحث حقوق شهروندی در فضای مجازی از زیرمجموعه‌های حقوق شهروندی است که در صورت تصویب می‌تواند به طور قطع مؤثر و مفید واقع شود. بنابراین تا زمانی که ما متن کلی حقوق شهروندی را نداشته باشیم انتظار اینکه مقررات ویژه‌ای در حقوق شهروندی در فضای مجازی داشته باشیم چندان منطقی به نظر نمی‌رسد. این استاد دانشگاه در خصوص این موضوع که شهروندان در حوزه فضای مجازی از چه حق و حقوق‌هایی می‌توانند برخوردار باشند گفت: «به نظر می‌رسد قسمت عمده حقوق شهروندی در فضای مجازی با سایر فضاها مشترک باشد. به عنوان مثال حفظ حریم خصوصی اشخاص، ممانعت از شنود غیر قانونی و دسترسی نداشتن به داده‌های اطلاعاتی اشخاص، منع سوءاستفاده از اطلاعاتی که اشخاص در این فضا می‌گذارند، مبادلات الکترونیک و نداشتن دسترسی فروشندگان یا تولیدکنندگان به اطلاعات اشخاص، گسترش پیدا نکردن داده‌های افراد بدون رضایت آنها از جمله حقوق شهروندان در فضاهای مجازی است. البته قسمت عمده‌ای از این موارد نیز در فضای غیر مجازی مشترک است، اما به طور قطع برخی کنترل‌ها، نظارت‌ها یا امکان سوءاستفاده‌هایی که در این فضا وجود دارد در فضای غیر مجازی نیست. به هر حال حفظ حقوق شهروندی در فضای مجازی مقررات خاص و ویژه‌ای را می‌طلبد که ارائه منشور حقوق شهروندی می‌تواند به این امر کمک کرده و باعث تقویت حقوق اشخاص در سطح کلی شود. دکتر پروین در پاسخ به اینکه ارائه نشدن منشور حقوق شهروندی چه تبعاتی می‌تواند برای حقوق افراد در فضای مجازی داشته باشد؟ نیز اظهار داشت: به نظر می‌رسد تأخیر در ارائه این منشور یک مقدار حقوق شهروندی را تضعیف می‌کند، یعنی به صورت غیر مستقیم تأثیر روانی منفی در مردم و افراد عادی ایجاد می‌کند زیرا آنها فکر می‌کنند حقوق شان رعایت نمی‌شود. اما قبل از تدوین هر قانونی باید بگویم بحث اخلاق از موضوعات مهم در هر جامعه است و این نیز نیازمند کار فرهنگی است و تا زمانی که این مهم بدرستی اجرا نشود نمی‌توان انتظار داشت که با تدوین قانون و مقررات سخت و سنگین مشکلات مردم را حل کرد. بنابراین قبل از تدوین هر قانونی در فضای مجازی نیازمند فرهنگ‌سازی در این عرصه هستیم، کما اینکه بحث فرهنگ‌سازی در حال حاضر از سوی راهنمایی و رانندگی در حال انجام است. به عنوان مثال پلیس راهنمایی و رانندگی با ارائه بروشورها و از طریق ساخت تیزرها و تبلیغات گسترده در خصوص بستن کمربند ایمنی و... آموزش‌های لازم را به مردم می‌دهد. از این رو قبل از هر اقدامی برای استفاده از فضاهای مجازی باید به مردم آموزش‌های لازم ارائه شود.

نقض حریم خصوصی در فضای مجازی

امروزه به طور تقریبی حدود ۹۵ درصد از افراد جامعه به نوعی از فضای سایبری استفاده می‌کنند، در این بین افرادی هستند که به دلایل مختلف در فضای سایبری و شبکه‌های اجتماعی مورد سوءاستفاده‌های مختلف قرار می‌گیرند «به طور کلی همه ما

فارغ از نوع نگرش دینی و اقتصادی و حتی سیاسی و فرهنگی با مفهومی تحت عنوان حریم خصوصی آشنا هستیم. بسیاری از اوقات افراد خود اجازه دسترسی به حریم خصوصی‌شان را از طریق به اشتراک گذاشتن عکس‌های شخصی برای سایر افراد فراهم می‌کنند و به نوعی خود مبادرت به نقض حریم خصوصی خود می‌نمایند. مطالعه اجمالی قوانین در سایر کشورها نیز نشان می‌دهد دستگاه‌های تقنینی سایر کشورها به رعایت حریم خصوصی و البته مجازات ناقضان این حریم اهتمام داشته‌اند. حتی خود مردم در اعتراض به نقض حریم خصوصی‌شان اقدام به راهپیمایی و تظاهرات مختلفی کنند. البته کشور ما هم از این قاعده مستثنی نبوده است. به طور مثال در اصول ۲۲ و ۲۳ و ۲۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران هرگونه تعرض به آبرو، جان، مال، حقوق، مسکن، پیشه، عقاید و اطلاعات خصوصی افراد ممنوع اعلام شده است، حتی در تعالیم دین مبین اسلام نیز به بشر آموزش داده می‌شود برای زندگی خود حریم خصوصی قائل شود و از افشای اطلاعات خصوصی زندگی خود پرهیز کند. با استناد به تمامی تفاسیر فوق، ارائه تعریفی از حریم خصوصی بسیار سخت به نظر می‌رسد اما به طور کلی می‌توان گفت که حریم خصوصی یعنی اینکه هر فردی به صورت آزاد حق داشته باشد اطلاعات مربوط به زندگی خود را پنهان کرده و آن را کنترل کند در عین حال مانع از دسترسی دیگران به این اطلاعات گردد و نیز بتواند آزادانه تصمیم بگیرد که چه زمانی و تا چه حد اطلاعات را به دیگران منتقل کند. نقض حریم خصوصی به گونه‌ای ممنوع است که حتی خداوند در آیات ۲۷ و ۲۸ سوره نور و آیه ۱۲ سوره حجرات در مقام بیان یکی از مصداق‌های حق خلوت، منع تجسس و تفتیش در اسرار و امور دیگران را گوشزد می‌کند. پیامبر اکرم (ص) نیز چنین می‌فرماید: «اگر تو به دنبال تجسس و تفتیش در اسرار دیگران باشی آنان را فاسد کرده‌ای یا نزدیک است که آنان را فاسد کنی»

«نقض حریم خصوصی عناوین مختلفی دارد به گونه‌ای که گاهی اوقات خود شخص حریم خصوصی خود را نقض می‌کند. به عنوان مثال فرد، تصویر خصوصی یا خانوادگی‌اش را به اشتراک می‌گذارد، گاهی دیگران حریم خصوصی شخص را نقض می‌کنند همانند اینکه رمز یا گذرواژه‌ای را افشا می‌کنند یا در فضای مجازی اقدام به نشر اکاذیب می‌نمایند.

پر واضح است که در تمامی این موارد علاوه بر حریم خصوصی اخلاق و آموزه‌های دینی نیز نقض می‌گردد. اما سؤال اینجاست که چگونه می‌توان با این پدیده مقابله کرد؟ به طور کلی پر واضح است که استفاده از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی روز به روز در حال افزایش است و تمامی افراد ملزم هستند به این گونه فضاها اعتماد کرده و اطلاعات شخصی خود را در اختیار آنان قرار دهند. در همین حال اغلب نقض کنندگان حریم خصوصی نیز به دلایلی نظیر افسردگی، عصبانیت، حسادت، حس انتقامجویی، حقارت و توجه نکردن به مسائل و اصول اخلاقی و ارزش‌های جامعه، خود را مجاز به ورود به حریم خصوصی قربانیان دانسته و خسارت‌های جبران‌ناپذیری را به حیثیت، مال و حتی جان افراد وارد می‌کنند.

لازمه آگاهی افراد از چگونگی فعالیت در فضای مجازی در اولویت قرار دارد. ناآشنایی با فضای مجازی، ذوق زدگی و سهل‌انگاری در نوشتن پیام‌ها و به ویژه استفاده از تصاویر و اطلاعات خانوادگی هم مسأله‌ای است که به دلیل نبود اطلاع‌رسانی درست، رسمی و فرهنگی در این زمینه منجر به استفاده نادرست ایرانیان و بهره‌مندی از قابلیت‌های این فضا شده است. بنابراین لازم است علاوه بر افزایش تعادل میان مردم اقدام‌های فرهنگی مناسب برای پیشگیری از تجاوز به حریم خصوصی افراد در شبکه‌ها و فضاهای مجازی صورت گیرد و نحوه صحیح بهره‌مندی از فضای مجازی به صورت غیر مستقیم آموزش داده شود. به عبارت دیگر با در پیش گرفتن شیوه‌های صحیح در برخورد با این مسائل، می‌توان از ظرفیت‌های بالقوه و توانمند این شبکه‌ها برای ارتباط و تعامل‌ها استفاده کرد و با تکیه بر ابزارهای فرهنگی، اطلاع‌رسانی و آموزشی شرایط مناسبی را برای بهره‌مندی سالم تمامی افراد در فضای مجازی ایجاد کرد.

بحث و نتیجه گیری

اگر بخواهیم محورهای اساسی حقوق شهروندی را تدوین کنیم باید ببینیم نظام حقوقی آن کشور چه محورها و مبانی را در این خصوص تقریر می‌کند. یکی از این محورها اصل آزادی شهروندان و حق دسترسی آنها به اطلاعات است که مردم باید نسبت به قوانین و مقررات رسانه‌های مجازی و حق و حقوقی که هنگام معاملات در فضای مجازی انجام می‌دهند آگاهی کامل داشته باشند.

برای حفظ اطلاعات و حریم‌های خصوصی کاربران، باید قوانین و مقرراتی در یک چارچوب اساسی تدوین شود تا از این طریق فضای مجازی قانونمند شود.

همان‌طور که در یک جامعه شهروندان دارای حق و حقوقی هستند که باید مورد احترام واقع شوند، در فضای مجازی نیز کاربران دارای حقوقی هستند. پس این حق شهروندی باید حفظ شده و با آنچه باعث نقض حقوق شهروندی می‌شود مقابله شود.

همه شهروندان و حاکمیت این وظیفه را دارند، اما نهادهای فرهنگ ساز به طور خاص وظیفه دارند ضمن فرهنگ‌سازی برای از بین بردن ناهنجاری‌های موجود در فضای سایبر آگاهی کاربران را بالا برده و اخلاق را در این فضا نهادینه کنند. بحث حقوق شهروندی در فضای مجازی از زیر مجموعه‌های حقوق شهروندی است که در صورت تصویب می‌تواند به طور قطع مؤثر و مفید واقع شود.

حفظ حقوق شهروندی در فضای مجازی مقررات خاص و ویژه‌ای را می‌طلبد که ارائه منشور حقوق شهروندی می‌تواند به این امر کمک کرده و باعث تقویت حقوق اشخاص در سطح کلی شود.

بسیاری از اوقات افراد خود اجازه دسترسی به حریم خصوصی‌شان را از طریق به اشتراک گذاشتن عکس‌های شخصی برای سایر افراد فراهم می‌کنند و به نوعی خود مبادرت به نقض حریم خصوصی خود می‌نمایند.

حریم خصوصی یعنی اینکه هر فردی به صورت آزاد حق داشته باشد اطلاعات مربوط به زندگی خود را پنهان کرده و آن را کنترل کند در عین حال مانع از دسترسی دیگران به این اطلاعات گردد و نیز بتواند آزادانه تصمیم بگیرد که چه زمانی و تا چه حد اطلاعات را به دیگران منتقل کند.

برای کاستن از ابعاد منفی خطرات و آسیب‌های ناشی از حضور در فضای مجازی، میتوان به برجسته سازی حقوق فردی بین تصمیم گیران مبادرت ورزید و از طرف دیگر با آگاه سازی و اطلاع رسانی درست مردم را با حقوق خود و دیگران در این فضا آشنا ساخت. در ذیل پیشنهادهایی برای بهبود شرایط حقوق فرد در اینترنت ارائه میشود

۱. آشنا کردن مسئولین سیاست گذار به اهمیت پیشگیری از جرم یا اقدامات مجرمانه در فضای اینترنت در کشور
۲. تعیین میزان و نوع جرم و مجازات در رابطه با جرائم در اینترنت
۳. جلب مشارکت مردم در معرفی مجرمان
۴. آشنا نمودن مردم به اصول حقوق فردی و رعایت آن

منابع

۱. بهرامی، ولی، نیازی، محسن، سهراب زاده مهران (۱۳۹۸) بررسی میزان آگاهی از حقوق شهروندی و عوامل مرتبط با آن مورد مطالعه شهروندان استان لرستان فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۱(۳۸)، ۳۵-۷۴.
۲. بیگی، جمال، (۱۳۹۷) ، راهبردهای پیشگیری از نقض حقوق شهروندان در فضای مجازی علم و وکالت، (۱)۱، ۳۹-۵۷.
۳. حسنی، علیرضا و مقدس فخرآبادی، سعید، (۱۳۹۴)، فضای مجازی و حقوق بشر با تاکید بر موازین حقوقی حاکم بر حریم خصوصی در ایران کنفرانس بین المللی یافته‌های نوین پژوهشی در علوم مهندسی و فناوری با محوریت پژوهشهای نیاز محور، مشهد
۴. حسن پور سودا و عشق، پور منصور، (۱۳۹۷) مسئولیت مدنی ناشی از نقض حقوق شهروندی در فضای مجازی با تاکید بر حریم خصوصی، دومین همایش بین المللی فقه و حقوق ، وکالت و علوم اجتماعی، همدان
۵. حیدری ارجلو تارا، مشک، سار پریسا قنبری، فاطمه (۱۴۰۱). بررسی وضعیت حقوق شهروندی در مدیریت شهری با تاکید بر قانون شهرداری ها مورد منطقه ۲ شهر شیراز (فصلنامه دانش انتظامی چهار محال و بختیاری ۳۸، ۷۷-۹۶
۶. داداشی چکان، محمدمهدی و آشنا، حمید و شاه محمدی زهرا، (۱۳۹۵)، تاثیر جرایم سایبری در فضای مجازی بر حریم خصوصی افراد در عصر ارتباطی دهکده جهانی کنفرانس ملی پدافند غیر عامل در قلمرو فضای سایبر، مراغه.
۷. رضوی فرد، بهزاد، موسوی سید نعمت الهه (۱۳۹۵). مسئولیت کیفری در فضای سایبر در حقوق ایران فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۱۶(۵)، ۴۵-۲۹.
۸. زیرک باروقی، اصغر و محمد قلیزاده فرج و رسول زاده ، اقدم صمد و جمالی ، زهرا (۱۳۹۶) حقوق شهروندی و فضای سایبری همایش ملی آموزش حقوق شهروندی، تبریز،
۹. کارگری، ابراهیم، (۱۳۹۹) حق دسترسی به اینترنت و ارتباط آن با حقوق بشر و حقوق شهروندی، کنفرانس ملی پژوهش های نوین در تعلیم و تربیت روانشناسی فقه و حقوق و علوم اجتماعی، شیروان.
۱۰. کرمی ، دهلانن، نادر هاشمی سید محمد (۲۰۲۰) نقش حکومت و مردم در تحقق و اجرای حقوق شهروندی .مجله اخلاق زیستی، ۱۱۰(۱)، ۱۴۵-۱۵۷
۱۱. لندیان، هوشنگ، سلیمی، علی (۱۳۹۹) بررسی چالشها و موانع فراروی تحقق حقوق شهروندی و یافتن راهکارهای عملی در نظام حقوقی، ایران حقوق ملل، ۴۰(۱۸)، ۵۷۰-۵۵۳
۱۲. لطفی، توکل، ابراهیمیان، حجت الله رنجبر، مقصود (۱۳۹۹) منشور حقوق شهروندی و چالشهای حقوق شهروندی زنان در ایران مجله اخلاق ،زیستی، ۱۱۰(۱)، ۱۱۷-۱۰۵.
۱۳. صادقی، محمود، خلج، یوسف، ، (۱۳۸۶)، حمایت از مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط در محیط مجازی، حقوق (سلامی)

۱۴. Aydogan, F. (2022). Digital Citizenship: Beyond Big Data, Technical Skills, Industry 4.0, and COVID-19. *OMICS: A Journal of Integrative Biology*, 26(11), 589-593.
۱۵. Pangrazio, L., & Sefton-Green, J. (2021). Digital rights, digital citizenship and digital literacy: what's the difference? *Journal of new approaches in educational research*, 10(1), 15-27.
۱۶. Haider, Z. (2018). Biharis in Bangladesh and Their Restricted Access to Citizenship Rights. *South Asia Research*, 38(3_suppl), 25S-42S.
۱۷. Noroozi GH, Dehghani H, Abassi A. (2020). Citizenship Rights of People with Disabilities in Accessible Tourism: Comparative Comparison of Barcelona and Isfahan. *Iran J Med Law*; 14(52): 183-209.

۱۸. Ongun, E. (2022). Renaming citizenship: An evolution from social citizenship to digital citizenship. In *Handbook of Research on Digital Citizenship and Management During Crises* (pp. 1-16). IGI Global.
۱۹. Sosnowski, M. (2019). Reconciliation agreements as strangle contracts: ramifications for property and citizenship rights in the Syrian civil war. *Peacebuilding*, 1-16

Preventive Strategies Against Violation of Citizens' Rights in Virtual Networks

Sayyed Mohammad Javad Raffie Banialsadegh

M.A in Public Law, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
Smjibs12@gmail.com.

Sayyed Fatemeh Raffie Bani Alsadegh

Ph. D Student in Women's Studies- Women's Rights in Islam, Faculty of Humanities & Social Sciences, Science & Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
www.f.raffie224@com

Abstract

It is about legislation in the virtual space that the legislator has entered the legislative space in this area since several years ago. There are not enough laws. The first laws enacted in this regard are the Law on Electronic Commerce, the Law on Protection of the Rights of Computer Software Creators, and the Law on Computer Crimes approved in 2008, which has taken effective steps to protect it. Because legal support in this regard is and is very much needed, but it is not enough, and it seems that there are legal loopholes that the legislator must enter and eliminate them in cyberspace to solve the problem. Respect for privacy, security of right, freedom of speech is the infrastructure of information technology, preservation of human dignity and values, laws and regulations, right to education, respect for children's and women's rights. Users also have rights in cyber space. Therefore, this right of citizenship must be preserved and what causes the violation of citizenship rights must be dealt with. All citizens and the government have this duty, but culture-creating institutions in particular have the duty to raise the awareness of users and institutionalize ethics in this space while creating culture in order to eliminate the anomalies in the cyber space. The discussion of citizenship rights in cyberspace is one of the subsets of citizenship rights that, if approved, can definitely be effective and useful. Protecting citizenship rights in cyberspace requires special and special regulations, which the presentation of the charter of citizenship rights can help in this matter. and strengthen the rights of individuals at the general level.

Keywords: Preventive Strategies, Citizens' Rights, Virtual Space, Virtual Networks.